

פרק 9: מעורבות הורים בלמידה רגשית-חברתית במסגרות החינוך

ההורים הם סוכני החברות (סוציאליזציה) הראשונים של הילד, וממשיכים למלא תפקיד מרכזי בהתפתחותו הרגשית והחברתית במשך כל שנות הילדות וההתבגרות, ואף לאחר מכן. בפרק זה נחدد סוגיות הקשורות ללמידה רגשית-חברתית וליחסים בין המסגרת החינוכית והבית (נזכיר כי היוזמה פרסמה שני דוחות בנושא יחסי הורים-מורים במובן הרחב יותר: [דוח הנוגע לגיל הרך](#) - גן עד כיתה ג' - בשנת 2011, ו**[דוח הנוגע לחינוך העליסודי](#)** בשנת 2015).

1. חשיבותם של יחסי הגומלין בין בית הספר והבית ללמידה רגשית-חברתית - ראייה אקולוגית

כדי שלמידה רגשית-חברתית תהיה יעילה ומשמעותית, על הילדים לדון בה, לחוות אותה וליישמה בעקביות הן במסגרת החינוכית, הן בבית. המושג מְזוּוֹ-סִיסְטָם (מערכת הביניים) בגישת המערכות האקולוגיות של ברונפנברנר (Bronfenbrenner, 1977) עוזר להבין ולחדד סוגיה זו. מערכת המְזוּוֹ משקפת את הקשרים ואת יחסי הגומלין בין המיקרו-מערכות השונות של הילד, דהיינו הסביבות הקרובות שבהן הוא מעורב ישירות (למשל הבית והמסגרת החינוכית). בכל אחת מהסביבות האלה הילד חשוף למסרים בדבר אופני ההתנהגות הרצויים מבחינה רגשית וחברתית (המסרים טמונים באופן שבו מתייחסים לרגשותיו, בציפיות שמפנים אליו באשר להתנהגויות ראויות, במידת האמפתיה שמגלים כלפי הקושי שלו ושל אחרים ועוד). כאשר מסרים אלו על תפקוד רגשי-חברתי משתלבים יחד ותואמים זה את זה, קל לילד להבינם, להפנימם ולפתח יכולות רגשיות וחברתיות בשלות יותר. לעומת זאת כאשר הילד חשוף למסרים שונים מאוד, ואף סותרים, הוא עלול להתקשות להפנים מסרים אלו, וקושי זה עלול ליצור תסכול ובלבול ולגרוע מאיכות הלמידה הרגשית-חברתית שלו.

עבודה מתואמת ומשותפת בין המסגרת החינוכית והמשפחה תעצים אפוא את השפעותיו החיוביות של כל צעד לקידום למידה רגשית-חברתית שנוקטת המסגרת החינוכית, ואילו חוסר תיאום וסתירות בין ההורים והמסגרת החינוכית עלולים להחליש ואף להכשיל יוזמות לפיתוח למידה רגשית-חברתית במסגרת החינוכית (Cohen, 2006). מערכת חינוך המבקשת לקדם למידה רגשית-חברתית בקרב הילדים חייבת אפוא לשתף בכך גם את המשפחה, ובפרט את ההורים, שכן תפיסות ההורים ואופני התנהגותם משפיעים על הלמידה הרגשית-חברתית של הילד, גם זו המתרחשת במסגרת החינוכית, בכל שנות התפתחותו.

2. שותפות בין בית הספר והמשפחה ותרומתה ללמידה רגשית-חברתית

בספרות על למידה רגשית-חברתית, המושג שותפות בית ספר-משפחה (SEP - school family partnership) הוא מושג מפתח בעבודה עם הורים. מונח זה מתייחס לתהליך שבו מחנכים ומשפחות עובדים יחד כדי לקדם את התפתחותם הרגשית, החברתית, הלימודית והחינוכית של הילדים (נציין כי בהקשר זה המושג בית ספר כולל גם את גן הילדים, והמושג מחנכים מתייחס לכל צוות בית הספר או הגן). הדגש במושג שותפות

הוא לא רק על הפעולות שנוקטים ההורים וצוות בית הספר, אלא גם על האופן שבו הם תופסים את מערכת היחסים ביניהם (Albright & Weissberg, 2010).

3. עדויות מחקריות לתרומתה של שותפות ההורים

הספרות התאורטית והמחקרית תומכת בחשיבותה של השותפות בין ההורים ובית הספר לקידום למידה רגשית-חברתית בכל טווח הגילים, עם דגש רב על הורים לילדים בגילים הצעירים יותר (Garbacz, Swanger, Gagne & Sheridan, 2015; Patrikakou, 2008; Albright, Weissberg & Dusenbury, 2011).

שרידן ועמיתים (Sheridan, Knoche, Edwards, Bovaird & Kupzyk, 2010) דיווחו על שיפור ניכר ביכולותיהם הרגשיות והחברתיות של ילדי גן בעקבות תוכנית התערבות שהתמקדה בהעמקת השותפות בין הגננת והאם בטיפוח הלמידה הרגשית-חברתית של הילד. זאת לעומת קבוצת ביקורת שלא כללה מרכיב שותפות שכזה. מחקר נוסף (Sheridan et al., 2012) מצא כי תוכנית התערבות המבוססת על מודל של שותפות בין בית הספר והמשפחה הביאה לשיפור ביכולות החברתיות של ילדים (בגיל גן עד כיתה ג') לעומת קבוצת הביקורת; יתרה מזו, נמצא כי השיפור בכישורים החברתיים של הילדים במחקר זה תווך על ידי השיפור ביחסים בין המורים וההורים.

אל-נוקאלי ועמיתים (El Nokali, Bachman, & Votruba-Drzal, 2010) מצאו כי בכל שנות בית הספר היסודי מעורבות הורים ושותפות רבה יותר בין הורים ובית הספר ניבאו הפחתה בבעיות התנהגות ועלייה בכישורים החברתיים של הילדים - הן לפי דיווחי ההורים, הן לפי דיווחי המורים. ספות' ועמיתים (Spath, Randall & Shin, 2008) מצאו כי בגיל חטיבת הביניים והתיכון תוכנית ממוקדת שותפות בין הבית ובית הספר שעסקה בשיפור היכולות הרגשיות והחברתיות בגילים אלו (בהשתתפות ההורים והילדים בבית הספר), הביאה - בהשוואה לקבוצת הביקורת - להפחתה בסיכון לשתיית אלכוהול, למעורבות רבה יותר של הנער או הנערה בבית הספר, להצלחה אקדמית רבה יותר ולשיפור בתחושת המסוגלות של ההורים.

4. מגבלות המחקר הקיים

נציין שעדיין אין די מחקרים הבוחנים באופן ספציפי את תרומתה של מעורבות ההורים להצלחת תוכניות לקידום למידה רגשית-חברתית בבתי ספר. בדיקה כזו מצריכה השוואה בין תוכניות לקידום למידה רגשית-חברתית שיש בהן מרכיב של חיזוק השותפות עם ההורים, לבין תוכניות מקבילות שאינן כוללות מרכיב הורי-משפחתי שכזה (אלא את המרכיב הכיתתי והבית ספרי בלבד).

עד כה מחקרים שבחנו את האפקטיביות של תוכניות למידה רגשית-חברתית בית ספריות, ובכלל זה המטא-אנליזה של דורלק ושות' (Durlak et al., 2011), לא כללו השוואה שיטתית שכזו (Spragg, 2017). מחקר אחד (Terzian, Li, Fraser, Day & Rose, 2015) אומנם הראה כי כאשר תוכנית למידה רגשית-חברתית כיתתית (Making Choices) לוותה גם במרכיב של שילוב ההורים (Making Choices Plus), האפקטים של שיפור ביכולות עיבוד המידע החברתי של הילדים (כיתה ג') היו גדולים יותר; עם זאת ההקצאה לקבוצות במחקר זה לא הייתה אקראית ומרכיב שילוב ההורים אומנם היה ההבדל העיקרי בין התוכניות, אך לא ההבדל היחיד, ולכן אין זה ודאי שהשיפור חל בזכותו.

מחקר נוסף (McCormick, Cappella, O'Connor, Hill & McClowry, 2016) בחן אם מידת ההשתתפות של הורים במפגשים שהיו חלק מתוכנית לקידום למידה רגשית-חברתית כיתתית (INSIGHTS), הייתה קשורה למידת השיפור שהראו הילדים (גן וכיתה א') ביכולות הוויסות ובהתנהגות שלהם. מן הממצאים

עולה שבהשוואה לקבוצת ביקורת נתרמו הילדים מהתוכנית הן כאשר הוריהם השתתפו בה במידה רבה, הן כאשר השתתפו בה במידה מועטה בלבד (בחלק מהמדדים השתתפות מועטה של ההורים אף תרמה יותר); עם זאת לא נערכה השוואה בין ילדים שהוריהם השתתפו בתוכנית לילדים שהוריהם שלא השתתפו בה כלל. החוקרים הדגישו כי השתתפות ההורים לא תופעלה במחקר, ולכן הייתה קשורה למצבם ההתחלתי של הילדים (בעצם הילדים שהכי נזקקו להתערבות, ולכן הכי נתרמו ממנה, הם גם הילדים שהוריהם השתתפו בה פחות).

ניתן לסכם ולומר שיש בסיס תאורטי מוצק והסכמה רחבה בספרות באשר לחשיבותה של שותפות בין ההורים ובית הספר בקידום ובטיפול למידה רגשית-חברתית (Albright et al., 2011; Catalano, Berglund, Ryan, Lonczk, & Hawkins, 2004; Garbacz et al., 2015; Greenberg et al., 2017; Oberle, Domitrovich, Meyers, & Weissberg, 2016). עם זאת, העדויות האמפיריות אינן מספקות. נראה אפוא שעדיין חסר מחקר שיטתי המבוסס על ניסויים מבוקרים, הבודק כיצד הוספת מרכיב של מעורבות הורים לתוכניות לקידום למידה רגשית-חברתית תורם להצלחתן (Durlak et al., 2011; McCormick et al., 2016; Spragg, 2017). נציין שבכל הנוגע לתוכניות לצמצום בריונות (bullying) בבית הספר כבר הצטבר מידע ניכר בסוגיה זו, ומטא-אנליזה מראה כי תוכניות בית ספריות לצמצום בריונות שכללו מרכיב של מעורבות הורים היו אפקטיביות מתוכניות שלא כללו מרכיב כזה (Ttofi, & Farrington, 2011).

כיצד אפשר לקדם שותפות בין הבית ובית ספר בטיפול למידה חברתית ורגשית? החלק הבא יעסוק במאפיינים המרכזיים של שותפות כזו ונביא בו דוגמאות ליישום של רעיונות אלו בתוכניות בולטות לקידום למידה רגשית-חברתית. כמו כן נדון בקשיים ובמחסומים בדרך ליצירת שותפות בין המשפחה ובית הספר ובדרכים להתמודד עימם.

5. מאפיינים של שותפות מוצלחת

מערכת היחסים בין המשפחה ובית הספר מורכבת ועשויה להתאפיין בדפוסים שונים, בשל מגוון המשפחות ומגוון האינטראקציות של כל אחת מהן עם גורמים שונים בבית הספר. הספרות על למידה רגשית-חברתית מציבה את רעיון השותפות בין בית הספר והמשפחה כרעיון מפתח שיש לשאוף אליו. עם זאת ביסוס של שותפות כזו עלול להיות מאתגר ובמקרים מסוימים אין הוא אפשרי כלל, שהרי שותפות דורשת נכונות משני הצדדים - ונכונות זו לא תמיד קיימת.

מהי שותפות מוצלחת בין בית הספר והמשפחה, המקדמת את התפתחותם הרגשית-חברתית של ילדים, וכיצד אפשר ליצור אותה? הספרות עוסקת במאפיינים שונים של שותפות זו, אך אנו בחרנו להתמקד בשלושה מרכיבים שהם בעינינו החיוניים ביותר: (א) תפיסת אחריות משותפת; (ב) תקשורת הדדית; (ג) היצע של מגוון פעילויות שההורים יכולים להיות מעורבים בהן. מרכיבים אלו מופיעים באופנים שונים במודלים ובתאוריות של כותבים מרכזיים בתחום (Albright & Weissberg, 2010; Albright et al., 2011; Berkowitz & Bier, 2005; Garbacz et al., 2015; Cohen, 2006; Rubenstein, Patrikakou, Weissberg & Armstrong, 1999).

5.1 אחריות משותפת של הורים ומחנכים לקידום למידה רגשית-חברתית

גישה הרואה בהורים ובמחנכים כבעלי אחריות משותפת לקידום למידה רגשית-חברתית היא בסיס הכרחי ליצירת שותפות בין בית ספר והבית בקידום תחום זה. תפיסת אחריות משותפת כזו כוללת אימוץ עמדות חיוביות כלפי השותפות - דהיינו, הכרה באחריות המשותפת ובמחויבות של הורים ומחנכים לטיפול למידה

רגשית-חברתית ובתרומתה של השותפות להתפתחות מיטבית של ילדים.

על תפיסה זו של אחריות משותפת לבוא לידי ביטוי הן ביחס לתוכניות ספציפיות לקידום למידה רגשית-חברתית, הן בגישתו הכללית של בית הספר ללמידה זו. עקרון השותפות מחייב לערב את ההורים בתהליכי בחירת התוכנית לקידום למידה רגשית-חברתית (Oberle et al., 2016; Weissberg & O'Brien, 2004). שותפות בין בית הספר וההורים יכולה לבוא לידי ביטוי בדרכים שונות (שיתוף נציגי ההורים בבחירת התוכנית או בהתאמתה לבית הספר, יידוע כלל ההורים בדבר קיומו של תהליך בחירה והזמנת המעוניינים להשתתף בו וכיצא באלה), ועל כל בית ספר לבחור בדרך המתאימה לו. כל תוכנית לקידום למידה רגשית-חברתית מדגישה ערכים, נטיות וכישורים מסוימים שברצונה לטפח בקרב הילדים, וחשוב שגם קולם של ההורים יישמע בתהליכי קבלת ההחלטות בעניין זה במטרה למצוא מכנים משותפים מוסכמים (Elbertson, 2015; Brackett, & Weissberg, 2009; Elias et al., 2015). כאמור גם בלי קשר לאימוץ של תוכנית ספציפית, על גישתו הכללית של בית הספר ללמידה רגשית-חברתית להתבסס על רעיון האחריות המשותפת. עליו לקדם גישה כזו בקרב ההורים, להסביר להם את חשיבותה (וגם את החשיבות של למידה רגשית-חברתית) ולעודד אותם לשתף פעולה עם בית הספר בעניין זה.

חשוב לציין ששותפות אינה מחייבת הסכמה מלאה, ואחריות משותפת אין משמעה הסכמה בכל הסוגיות (הסכמה כזו כמעט אינה אפשרית, בשל הערכים והדגשים השונים החשובים למשפחות שונות או למחנכים שונים). להורים ולצוות החינוכי יכולות להיות תפיסות שונות גם באשר להיבטים שונים של למידה רגשית-חברתית. זאת ועוד, בית הספר יכול לנסות לשכנע את ההורים בדבר נחיצותה של תוכנית פעולה מסוימת גם לנוכח התנגדות ראשונית מצידם. בכל מקרה חשוב מאוד שהעמדה הבסיסית של בית הספר והצוות החינוכי תכיר באחריות המשותפת לטיפול היכולות הרגשיות והחברתיות של ילדים. עמדה כזו תיצור תשתית של שיתוף פעולה, תביא לתיאום ולאמון הדדי ותמנע מהורים וממחנכים לחתור זה תחת זה ולפגוע בכך בהתפתחות הילד.

5.2 תקשורת הדדית בין בית הספר והבית

מרכיב חיוני נוסף של שותפות מוצלחת בין בית הספר והמשפחה בכל הנוגע לקידום למידה רגשית-חברתית, הוא תקשורת טובה בין מחנכים והורים. תקשורת כזו מתאפיינת בשיתוף הדדי ופתוח במידע ובהתמקדות הדדית בקידום טובתו של הילד (Albright & Weissberg, 2010; Garbacz, et al., 2015). להורים יש ידע רב על ילדם וכך גם למחנכים. נקודות המבט שלהם משלימות, ולכן תקשורת טובה ביניהם מאפשרת תיאום ופתרון יעיל יותר של בעיות.

תקשורת טובה חשובה לשם הצלחתן של תוכניות ספציפיות לקידום למידה רגשית-חברתית בבית הספר, אך גם בכל הנוגע לגישה הכללית של בית הספר לקידום למידה רגשית-חברתית. חשוב ליידע ולשתף את ההורים בתכנים שמציעות התוכניות הספציפיות לקידום למידה רגשית-חברתית, בשפה הייחודית להן ובשיטות הננקטות בהן. כאשר ההורים מבינים אילו סוגיות, מושגים וכישורים מבקשת תוכנית הלימודים להטמיע, ובאילו דרכים - הם יכולים להתייחס לתכנים ולשיטות אלו גם בסיטואציות רלוונטיות בבית, ובכך לאפשר המשכיות של הלמידה הרגשית-חברתית ועקביות במסרים המועברים לילדים. כאמור, המשכיות ועקביות כאלו הן בעלות חשיבות מכרעת בתהליך ההפנמה של הלמידה.

כמו כן התוודעות לתכנים שהילדים לומדים עשויה לשפר גם את הכישורים הרגשיים-חברתיים של ההורים (Fredricks, Weissberg, Resnik, Patrikakou, & O'Brien, 2010). לכן תוכניות רבות לקידום למידה רגשית-חברתית בבית הספר מקפידות להעביר להורים מידע באשר לתכנים ולשיטות הלימוד (לדוגמה: PATHS, Second Step, Open Circle, Raising Healthy Children). הן עושות זאת בדרכים רבות ועל

כל בית ספר לבחור בדרך המתאימה לו. הוא יכול, למשל, להעביר להורים חומרים כתובים על התוכנית (handouts, newsletters); לשלוח מייל שבועי המפרט מה עשו עם הילדים באותו שבוע; לערוך מפגשים קבוצתיים עם ההורים ולהציג בהם את השיטות ואת התכנים המרכזיים בתוכנית; לבקש מהמורים לספר להורים על התוכנית במפגשים עימם; להעביר מידע באתר האינטרנט של בית הספר ועוד. אנו ממליצים על גישת ה"תפריט" (Pianta, Kraft-Sayre, Rimm-Kaufman, Gercke, & Higgins, 2001), שבה בית הספר מציע דרכים שונות לשיתוף במידע, וההורים והמחנכים בוחרים בדרכים המתאימות לסגנונם, לצורכיהם וליכולותיהם. מכיוון שלהורים ולמחנכים שונים יש העדפות שונות, גישה כזו מאפשרת התאמה טובה יותר של התוכנית לכול.

כאמור, תקשורת טובה בין הורים למחנכים היא בעלת חשיבות מרכזית לקידום למידה רגשית-חברתית בלי קשר לתוכנית מסוימת. תקשורת כזו מאפשרת להורים ולמחנכים לעדכן זה את זה באשר להתקדמות הילד ולשינויים או קשיים רגשיים-חברתיים שהוא חווה בבית ובבית הספר. כמו כן היא מאפשרת להם להתייעץ זה עם זה באשר לדרכים לקדם את התחום בדרך הטובה ביותר. תקשורת הדדית טובה מאפשרת גם להבהיר עמדות כאשר צצות אי-הסכמות בין ההורים והמחנכים, למשל בשאלה אילו כישורים רגשיים-חברתיים יש לקדם אצל הילד ובאילו דרכים. תקשורת בהירה בין הורים ומחנכים באשר לעמדותיהם מאפשרת גיבוש של מטרות ודרכי פעולה מוסכמות לקידום הילד מבחינה רגשית-חברתית וגם אקדמית. נוסף על כך, תהליך השיתוף בין הצוות החינוכי להורים משמש מודל עבור הילד בכל הקשור להבנת עמדות שונות, ניהול מערכות יחסים ומיומנויות תקשורת - מרכיבים מרכזיים של למידה רגשית-חברתית.

נציין כמה דרכים מרכזיות לקידום תקשורת הדדית טובה בין הורים ומחנכים:

- **התמקדות בילד:** כל הורה אוהב לקבל מידע ספציפי על ילדו, לכן דרך יעילה לגייס הורים לשותפות בקידום למידה רגשית-חברתית היא להתמקד בילד: להחליף מידע על התקדמותו, מאפייניו, אתגרים שהוא מתמודד עימם, גישות חינוכיות המתאימות לו, מטרות שיש להציב לו בכל הנוגע ללמידה רגשית-חברתית, דרכים ליישמן וכדומה (Albright & Weissberg, 2010). זאת ועוד, מידע כללי יותר באשר ללמידה רגשית-חברתית יהיה בעל משמעות רבה יותר עבור ההורים אם יוצג בהקשרים רלוונטיים לילדם.
- **גישה בהירה, קונסטרוקטיבית ומותאמת תרבותית:** יש להקפיד למסור להורים מידע ברור ושימושי ולא להציף אותם במידע רב מדי או בלתי מאורגן. גישה חיובית לפתרון בעיות, המדגישה חתירה להתפתחות ולשיפור, היא המועילה ביותר לגיוס הורים לחשיבה משותפת על דרכים לקדם את ההסתגלות של ילדם במישור החברתי והרגשי (וגם הלימודי). מידע ומשוב הניתנים בצורה זו הם קונסטרוקטיביים ואולי יאיימו פחות על ההורים. תקשורת עם המשפחות מצריכה גם רגישות תרבותית. גם בנושא של למידה רגשית-חברתית להורים עמדות, הנחות סמויות וציפיות המשקפות את תרבותם או את ניסיון חייהם, והן עשויות להיות שונות מאלו של צוות בית הספר (או של אנשי מחקר) (Jagers, Williams, & Osher, 2019). חשוב לנסות להבין את נקודות המבט השונות בדרך לא שיפוטית ולחתור להסכמות בדרך חיובית ובונה.
- **הכשרה מתאימה וסגל ייעודי:** שיתוף פעולה עם הורים לקידום למידה רגשית-חברתית דורש הכשרה מקצועית מתאימה. עם זאת בתוכניות להכשרת מורים ובקורסים ייעודיים כמעט שאין עוסקים בכך (ראו: Patrikakou, 2008 בנוגע למצב בארצות הברית; נראה שהמצב בישראל דומה). יש אפוא לתת את הדעת על פיתוח מקצועי לצוות בית הספר בכל הנוגע לעבודה עם הורים לקידום למידה רגשית-חברתית. עוד מומלץ בספרות למנות סגל ייעודי בבית הספר האחראי לקידום למידה רגשית-חברתית ולשיתוף פעולה עם הורים בתחום זה (Albright et al., 2011). אנשי צוות אלו יהיו מומחים בנושא מעורבות הורים בלמידה רגשית-חברתית וישמשו כתובת לשאלות ולהתייעצויות.

5.3 פעילויות למעורבות הורים בלמידה רגשית-חברתית

המרכיב השלישי של שותפות בין בית הספר והמשפחה לקידום למידה רגשית-חברתית הוא השתתפות של הורים בפעילויות שמציע בית הספר בתחום זה. בספרות חוזרת שוב ושוב ההמלצה להציע מגוון רחב של אפשרויות למעורבות ההורים. מגוון כזה עשוי לתרום להצלחת השותפות בין בית הספר והמשפחה מכיוון שההורים והמשפחות נבדלים אלו מאלו בערכים, בצרכים, במשאבים ובאתגרים שעמם הם מתמודדים. לוחות הזמנים של ההורים, למשל, קובעים במידה רבה אם יוכלו להגיע לפעילויות בבית הספר; הרקע התרבותי שלהם ישפיע על אופני מעורבותם בפעילויות לקידום למידה רגשית-חברתית (יש פעילויות שהם מרגישים בהן נוח ויש פעילויות שאינם מרגישים בהן בנוח). על בית הספר להיות אפוא מודע להבדלים בין ההורים ולגלות גמישות (בדומה לגישת ה"תפריט" שהוזכרה לעיל; Pianta et al., 2001).

היצע מגוון של פעילויות רלוונטי הן באשר להפעלת תוכניות בית ספריות ספציפיות, הן באשר לגישה הכללית של בית הספר לקידום למידה רגשית-חברתית. תוכניות רבות לקידום למידה רגשית-חברתית (לדוגמה PATHS, RULER, Second Step, Open Circle, Raising Healthy Children מציעות מגוון פעילויות שהורים יכולים להשתלב בהן הן בבית, הן בבית הספר (Albright et al., 2011; Albright & Weissberg, 2010; Fredricks et al., 2010). נביא להלן כמה דוגמאות.

מעורבות הורים בלמידה רגשית-חברתית - פעילויות בבית

הדרך השכיחה ביותר לערב הורים בבית היא לתת לילדים דפי עבודה, חוברות עבודה או מטלות בית אחרות הנוגעות ללמידה רגשית-חברתית וכוללות הנחיה מפורשת לשתף את ההורים. הורים יכולים כמוכן להיות מעורבים גם כאשר אינם מתבקשים במפורש לעשות זאת. יידוע הורים באשר לתכנים הנלמדים בתוכנית לקידום למידה רגשית-חברתית, כמתואר למעלה, יכול לעודד להיות מעורבים.

מעורבות הורים בלמידה רגשית-חברתית - פעילויות בבית הספר

הדרכים השכיחות ביותר לשתף הורים בלמידה רגשית-חברתית הן להזמין אותם ואת ילדיהם למפגשים ולפעילויות בנושא זה בבית הספר, או להרצאות או סדנאות ללא הילדים.

כדי להבטיח השתלבות מרבית של הורים בפעילויות, חשוב שבית הספר יציע להם מגוון דרכי השתתפות. הוא יכול להציע להם, למשל, להשתתף בישיבות או בוועדות בית ספריות הדנות בסוגיות רלוונטיות ללמידה רגשית-חברתית; ללוות פעילויות של הכיתה בנושא זה (בפרט בגילים הצעירים יותר); להשתתף בשיעורים בנושא זה או להציג תכנים מתחומי המומחיות שלהם בפני הכיתה או בפני הורים אחרים; להציג תוצרים של פעילויות בתחום זה במרחב בית הספר (עבור המשפחות וכלל קהילת בית הספר) וכיוצא באלה. כל אלו נוסף על המפגשים האישיים בימי הורים, שבהם ישוחחו עם המורים על החזקות של הילד ועל האתגרים העומדים לפניו בתחום הלמידה הרגשית-חברתית, וכן על האסטרטגיות העשויות לקדמו.

גישה פלורליסטית וגמישה כזו מקילה הן על ההורים הן על המורים, שהרי לכל אחד ואחת מהם סוגי הפעילות שבהם הוא מרגיש נוח יותר.

6. מחסומים ואתגרים בדרך ליצירת שותפות

הספרות על למידה רגשית-חברתית אינה מרבה לעסוק בקשיים הנערמים בדרך ליצירת שותפות בין בית הספר והמשפחה. להלן כמה קשיים מרכזיים ודרכים להתמודד עימם:

6.1 התנגדות הורים ליוזמות ולתוכניות לקידום למידה רגשית-חברתית בבית הספר

הורים עלולים להתנגד לתוכניות לקידום למידה רגשית-חברתית מחשש שהן יפגעו בהוראה של מקצועות הלימוד - יגזלו זמן ומשאבים מהמורים ומהמערכת וכדומה (למעשה, התנגדות זו עולה לרוב מצד מורים או מנהלים; Elbertson et al., 2009; Elias, Bruene-Butler, Blum, & Schuyler, 2000). את ההורים המתנגדים יש ליידע בדבר גוף המחקר הנרחב המראה כי קידום למידה רגשית-חברתית בבית הספר לא רק שאינו פוגע בהישגים הלימודיים, אלא אף משפר אותם (Elias et al., 2000). חשוב שהורים יבינו כי כישורים חברתיים ורגשיים מסייעים לילד להתמודד עם אתגרים לימודיים, ולכן אין זה מצב שבו דבר אחד בא על חשבון האחר, אלא של רווח לכול (win-win). הילדים חיים בעולם מורכב וכדי להתמודד עם דרישותיו נחוצים להם כישורים רגשיים-חברתיים. בית הספר - שבו הילדים שוהים שעות כה רבות ומתמודדים עם מצבים מאתגרים - הוא אחת הזירות החשובות שבהן רוכשים כישורים אלו.

הורים עלולים להתנגד גם מכיוון שהם סבורים שההורים הם האחראים להקניה של כישורים רגשיים וחברתיים ולא בית הספר. להורים אלו יש לומר שהילדים נמצאים שעות רבות בבית הספר, ולכן מה שקורה בו משפיע על עיצוב היכולות הרגשיות והחברתיות שלהם, בין שרוצים בכך ובין שלא. יתרה מזו, הכישורים החברתיים והרגשיים של הילדים משפיעים על האופן שבו הם וחבריהם לספסל הלימודים חווים את בית הספר, למשל האם הם חווים אותו כמקום מכבד ותומך או כמקום מלחיץ ומאיים? מובן שגם ההורים מסייעים לילד לרכוש כישורים ונטיות חברתיות ורגשיות, ולכן חשוב שישתפו פעולה עם בית הספר בעניין זה.

6.2 מעורבות הורים מועטה

יש הורים שאינם מעוניינים כלל להיות מעורבים בטיפוח הכישורים הרגשיים והחברתיים של ילדיהם, אלא רוצים שבית הספר יעשה זאת. חשוב להסביר להורים כאלו שבין שהם רוצים בכך ובין שלא, מה שקורה בבית - האופן שבו הם מגיבים להתנהגות הילדים, המסרים שהם מעבירים להם וכדומה - משפיע על הלמידה הרגשית-חברתית שלהם. לכן מסרים סותרים או לא תואמים מצד ההורים יבלבלו את הילד ויפגעו ביכולתו להפנים את הלמידה הרגשית-חברתית שמציע בית הספר. כאמור, יכולות רגשיות וחברתיות הן חיוניות להצלחה ולהסתגלות טובה של הילד בהווה ובעתיד. לפיכך חשוב לחתור לעבודה מתואמת ולשיתוף פעולה בין בית הספר למשפחה בעניין זה.

6.3 מסוגלות הורים נמוכה

לעיתים ההורים נתונים בלחצים רבים ואין להם המשאבים הנחוצים כדי לתמוך כראוי בטיפוח הלמידה הרגשית-חברתית של הילד (Elias et al., 2000). תפקוד לקוי של הורים עלול להקשות על הילדים הן מבחינה לימודית, הן מבחינה חברתית ורגשית, ובמצב כזה לא תוכל השותפות בין בית הספר והמשפחה להיות מלאה. עם זאת, גם במקרים כאלו חשוב לנסות ליצור תקשורת הדדית עם ההורים ולעודד אותם להיות מעורבים כמיטב יכולתם. עבור ילדים ממשפחות כאלו בית הספר עשוי להיות גורם מגן התומך בהם ומקדם את הלמידה הרגשית-חברתית שלהם, החשובה כל כך להסתגלותם בהווה ובעתיד.

6.4 הורים הממעטים להגיע לפעילויות בית ספריות לקידום למידה רגשית-חברתית

הורים הממעטים להגיע לפעילויות בבית הספר הם אולי הבעיה השכיחה ביותר המצוינת בספרות בכל הנוגע לשותפות בין בית הספר והמשפחה בהקניה של למידה רגשית-חברתית (Berkowitz & Bier, 2005). אפשר להתמודד עם בעיה זו בדרכים שונות: להציע להורים מגוון דרכי השתתפות ("תפריט", ראו לעיל), ולאפשר להם בכך להיות מעורבים בזמנים ובאופנים המתאימים להם ביותר (מבחינת לוח הזמנים, הצרכים, הערכים וההעדפות שלהם); לשלב פעילויות מקוונות שאפשר להשתתף בהן בכל זמן (אחוזי ההשתתפות בתוכנית ההתערבות Family Check-UP, למשל, תוכנית ששילבה התערבות מקוונת עם מפגשי ייעוץ, היו גבוהים מאוד, וההתערבות נמצאה יעילה הן עבור ההורים הן עבור ילדיהם; ראו: Stormshak et al., 2019); לעודד או לדחוף קלות את ההורים להשתתף בפעילויות, בשיטה של "רגל בדלת" שכן התנסות חיובית אחת עשויה לעורר בהם רצון להשתתף בהן גם בהמשך (אך יש לזכור כי לא כל ההורים יהיו מעורבים באותה מידה ובאותו אופן) (Albright & Weissberg, 2010); להדגיש עד כמה חשובה השותפות בין בית הספר והבית להתפתחותם ולהסתגלותם הרגשית, החברתית והלימודית של הילדים, ולעורר בכך מוטיבציה למעורבות רבה יותר בקרב ההורים; וקישור של המידע על למידה רגשית-חברתית לילדם שלהם ולצרכיו.

כאשר ההורים אינם מגיעים לפעילויות ואינם מעורבים בהן כמעט כלל, עלול הדבר להצביע על כך שילדיהם נמצאים בסיכון מוגבר (McCormick et al., 2016). מצבים כאלו מספקים גם הם מידע חשוב לצוות החינוכי, גם אם בעקיפין, שכן הם מרמזים על הצורך להעניק לילדים אלו תמיכה רבה יותר מצד בית הספר בתחום הלמידה הרגשית-חברתית.

6.5 אי-הסכמות וקונפליקטים בין הבית ובית הספר באשר ללמידה רגשית-חברתית

כפי שצינו לעיל, ייתכנו אי-הסכמות בין ההורים ובין הצוות החינוכי באשר ללמידה רגשית-חברתית: באילו היבטים חשוב להתמקד ובאילו דרכים יש לעשות זאת, מה נכון לילד זה ומה נכון לילד אחר. לנוכח אי-הסכמות כאלו הורים (ומחנכים) חשים לעיתים מותקפים והדבר עלול להוביל לקונפליקט. מובן שמצבים כאלו קורים גם ללא קשר לתוכניות לקידום למידה רגשית-חברתית. עם זאת כאשר המסגרת החינוכית מודעת לחשיבותה של למידה רגשית-חברתית וחותרת לטיפוח של יכולות רגשיות וחברתיות בקרב קהילת בית הספר, גוברים הסיכויים לפתור אי-הסכמות כאלו ולמנוע את הסלמתן.

כדי לקיים תקשורת בונה עם ההורים, על אנשי הצוות החינוכי ליישם את אותן המיומנויות והרגישויות שהם מבקשים להקנות לילדים במסגרת למידה רגשית-חברתית (אמפתיה, ויסות וכדומה). אימוץ גישה אמפתית כלפי ההורים תסייע לפוגג התנגדויות בקרבם, ותאפשר להם להבין כי בית הספר והבית נמצאים באותו צד של המתרס: שניהם מעוניינים בטובת הילד. עמדה כזו תחזק את השותפות בין המשפחה ובית ספר בכל הנוגע לטיפוח הלמידה הרגשית-חברתית של הילד. שילוב הורים בתהליכי קבלת ההחלטות הנוגעות לתוכניות לקידום למידה רגשית-חברתית, מסייע אף הוא בהפחתה או במניעה של אי-הסכמות והתנגדויות (Elbertson et al., 2009; Oberle et al., 2016).

6.6 קושי של מנהלים לקדם שותפות אמת עם הורים

קשיים ביצירת שיתוף פעולה בין הבית ובית ספר אינם נובעים רק ממגבלות ההורים. לעיתים מנהלים ובתי ספר אינם מנסים כלל לקדם שותפות כזו. יש מנהלים המעדיפים להדגיש את האוטונומיה של בית הספר ומונעים מעורבות של גורמי חוץ ובכלל זה ההורים. מנהלים אחרים מעוניינים לקדם מעורבות הורים, אך חוששים ממעורבות יתר שלהם, ומקצתם נכוו בניסיונות קודמים לשתף פעולה עם ההורים. יש עדויות

בספרות גם לכך שמקצת המנהלים מתקשים להבין את התרבות ואת הערכים של הורים השונים מהם, ולכן מתקשים ליצור איתם שותפויות (ראו, למשל, Okoko, 2019). מנהלים אחרים רואים סתירה בין הדרישות של ההורים לבין האופן בו הם עצמם תופסים את תפקידם (Prado-Tuma & Spillane, 2019).

כדי להתגבר על מחסומים אלו יש להכיר בהם ולהביןם. על מנהלים להיעזר במומחים לקידום למידה רגשית-חברתית מקרב סגל בית הספר, קבוצת מנהלים עמיתים, משרד החינוך, האקדמיה וכדומה. מיפוי החששות והמעצורים של מנהלים והעמקת ההבנה בדבר חשיבותה של מעורבות הורים בקידום למידה רגשית-חברתית כחלק מגישה כוללת של בית הספר (whole school approach), יסייעו למנהלים להיפתח לשילוב הורים בתהליכים אלו. המחקר בתחום בארץ ובחו"ל (Addi-Raccach, 2019) מצביע כי מעורבות של הורים בבית הספר, ובפרט בתפקידי מנהיגות (השתתפות בוועדי הורים, ועדות היגוי, מועצת הורים וכדומה) מגבירה את השפעתם החיובית של הורים על עיצוב מדיניות בית הספר. ממצאים אלו מצביעים כי כדאי למנהלים - ובפרט בבתי ספר שתלמידיהם באים משכבות חברתית-כלכליות חלשות יותר - להסתייע במשאב זה ולרתום אותו לקידום מטרותיהם.

7. סיכום והמלצות

בפרק זה סקרנו את חשיבותה של מעורבות הורים ביוזמות בית ספריות לטיפוח למידה רגשית-חברתית. התאוריה והמחקר מצביעים על כך ששותפות מוצלחת בין בית הספר והמשפחה תורמת לקידום של למידה רגשית-חברתית. בשותפות כזו שלושה מרכיבים מרכזיים:

- אימוץ גישה המכירה באחריותם המשותפת של הורים ומחנכים לקידום למידה רגשית-חברתית;
- תקשורת הדדית טובה בין מחנכים והורים;
- היצע של מגוון דרכים למעורבות של הורים בלמידה רגשית-חברתית מתוך הבנת ההבדלים בין משפחות וסובלנות כלפיהם.

כל אחד משלושת המרכיבים הללו רלוונטי הן באשר להפעלת תוכניות למידה רגשית-חברתית ספציפיות בבית הספר, הן באשר לגישה הכללית של בית הספר לקידום למידה רגשית-חברתית. בפרק זה תוארו מגוון דרכים שאפשר לקדם בהן כל אחד המרכיבים.

בעקבות הסקירה הוועדה ממליצה:

1. לשלב הורים ביוזמות בית ספריות לקידום למידה רגשית-חברתית על ידי שיתופם בתהליכי קבלת ההחלטות של בית הספר (כל בית ספר יבחר באילו דרכים לעשות זאת).
2. להעניק הכשרה מקצועית לתלמידי הוראה ופיתוח מקצועי לצוות בית הספר בנושא עבודה עם הורים לקידום למידה רגשית-חברתית (יצירת שותפות מוצלחת בין בית הספר והבית וכדומה).
3. למנות אנשי סגל ייעודיים בבית הספר האחראים לקידום למידה רגשית-חברתית, ובכלל זה לשיתוף הורים בתחום זה. אנשי צוות אלו יהיו בעלי מומחיות במעורבות הורים בלמידה רגשית-חברתית וישמשו כתובת לשאלות ולהתייעצויות.
4. להציע "תפריט" מגוון של דרכים שבהן הורים יכולים להיות מעורבים בפעילויות לקידום למידה רגשית-חברתית מתוך הבנת ההבדלים בין המשפחות. כך יוכלו הורים לבחור את דרכי המעורבות המתאימות להם, על פי צורכיהם, אילוציהם, כוחותיהם, ערכיהם והעדפותיהם. בדומה יבחר כל בית

ספר את היצע הפעילויות המתאים עבורו, על פי משאביו, צרכיו, מטרותיו, טיב המסגרת וכדומה. שילוב של פעילויות מקוונות עשוי להגביר את מידת ההשתתפות של ההורים.

5. להסב את תשומת הלב של צוות בית הספר לילדים שהוריהם ממעטים להשתתף בפעילויות למידה רגשית-חברתית ואינם משתפים פעולה עם בית הספר. ילדים אלו עלולים להימצא בסיכון מוגבר, ולכן עבורם בית הספר ממלא תפקיד חשוב במיוחד בטיפוח למידה רגשית-חברתית.

6. להנגיש להורים את הידע הקיים בנושא חשיבותה של למידה רגשית-חברתית להסתגלותם ולהצלחתם של ילדיהם בהווה ובעתיד. אם הורים, מורים ומנהלים יבינו את חשיבותה של הלמידה הרגשית-חברתית, את תפקידו של בית הספר בקידומה ואת חשיבותו של שיתוף הפעולה בין בית הספר להורים, תפחת התנגדותם לקידום השותפות.